

wie draagt de verantwoording in tijden van wantrouwen...

Racerlezing door

Dick Schoof

voormalig Minister-president
van Nederland
en

Geert Bourgeois

voormalig Minister-president
van Vlaanderen

Drs. H.W.M.
Schoof spreker

Mr. dr. F. J.
van der Vaart
dagvoorzitter

Geert Bourgeois
LLM, co-referent

wie draagt de verantwoording in tijden van wantrouwen...

Inleiding: Jan Weierink, voorzitter stichting mr. J.W. Racerprijs	2
Dagvoorzitter mr. dr. Frans Jozef van der Vaart	3
Drs. Dick Schoof, voormalig Minister-president van Nederland	5
Geert Bourgeois, voormalig Minister-president van Vlaanderen	21
Dankwoord Jan Weierink, voorzitter stichting mr. J.W. Racerprijs	36
De stichting mr. J.W. Racerprijs & samenstellers	37
Stichting mr. J.W. Racerprijs en haar activiteiten	38

Welkom en introductie Jan Weierink

Wij leven in een tijd waarin het democratische rechtsorde wereldwijd onder druk staat. Door geopolitieke spanningen, polarisatie en internationale onzekerheden. En juist daarom is het van grote waarde dat onze referenten vanuit hun rijke bestuurlijke ervaring reflecteren op de uitdagingen en de kracht van onze democratische institutie.

Het thema van vanavond, weerbare democratie, is dan ook uiterst actueel. Met deze tweede lezing wil de stichting mr. J.W. Racerprijs een bijdrage leveren aan het maatschappelijk debat over de toekomst en veerkracht van onze democratie. Zoals Jan-Willem Racer, advocaat en patriot hier in Oldenzaal, de bron is van onze democratische houding en daarmee wordt vergeleken met de politieke filosofie van Spinoza in een paar woorden:

Het doel van de staat is de vrijheid.

Dames en heren, beide referenten hebben hun sporen in Vlaanderen en Nederland ruimschoots verdiend in het openbaar bestuur en bieden ons vanuit hun ervaring een uniek perspectief op de kostbare weerbaarheid van onze zo goede democratie.

Dan geef ik graag het woord aan onze discussieleider van vanavond, de heer van der Vaart, en wens u allen een aandachtige, maar vooral een vruchtbare avond.

*Jan Weierink,
voorzitter stichting mr. J.W. Racerprijs*

Inleiding Frans Jozef van der Vaart

Dames en heren,

We zijn vanavond opnieuw op zoek naar de 'Weerbare Democratie'. Was het vorig jaar dat wij dat hebben gedaan aan de hand van de verhalen van de heer Dick Berlijn en mevrouw Willeke Slingeland. Vandaag hebben we twee, opnieuw gerenommeerde sprekers die ons op sleeptouw zullen nemen.

Maar voordat ik de inleiders bij u introduceer, lijkt het mij goed dat ik begin om in herinnering te roepen wat wij precies onder 'Democratie' verstaan. Het gaat over een bestuursvorm waarin de wil van het volk de bron van legitieme machtsuitoefening is.

En we moeten ons realiseren dat dat een hele oude traditie is, een traditie die teruggaat tot het oude Griekenland, toen vrije burgers mochten stemmen over wetgeving, en over benoemingen. En als leiders het niet goed deden, dan was er een schervengericht en kon er besloten worden die leiders te verbannen. Dat was in de stadstaat Athene, lang geleden.

In de eeuwen daarna, in de tijd van de Verlichting, heeft dat idee van de democratie zich verder eeuwenlang volgde de vrijheid, gelijkheid en De gedachte van de scheiding van de

We zijn opnieuw op zoek naar een weerbare democratie

ontwikkeld. In de achttiende Franse revolutie (1789), die broederschap predikte. trias politica ontstond, de machten: de wetgevende, de

uitvoerende en de rechtsprekende macht. Daaruit is uiteindelijk onze parlementaire democratie ontstaan.

Bij ons in Twente is de rechtsgeleerde Jan Willem Racer (1736-1816) de grote pleitbezorger geweest. Hij was de democratische patriot die als motto had: **'regeren voor en door het volk'**. Hoe mooi is dat.

En het is dan ook goed om dat thema van Jan Willem Racer, regeren voor en door het volk, als uitgangspunt te nemen voor een bijeenkomst als deze.

Maar hoe houden wij anno 2026 de democratie vitaal?

Dat is de prangende vraag. Wij zouden dat kunnen doen door weerbaar te zijn.

De weerbare democratie. Maar wat is nu precies weerbaar?

Weerbaar wil zeggen dat men opkomt voor de eigen wensen, eigen grenzen stelt, en dat men opkomt voor de eigen behoeften. Maar dat kan men alleen maar doen als men daarbij rekening houdt met de behoeften en de grenzen van een ander.

Ik denk dat daarbij cruciaal is dat we ons bewust zijn dat wij, in die zoektocht naar die grenzen, vol zitten met vooroordelen. U en ik. En daar zit natuurlijk de kneep. Hoe gaat men daar op een goede manier mee om?

Wij kunnen die vooroordelen alleen maar doorbreken door vragen te stellen.

Elkaar te bevragen, om werkelijk te verstaan.

Deze avond is een uitnodiging aan onze inleiders vragen te stellen om de kern op te sporen

**We zitten
vol met
vooroordelen.
U en ik.**

langs die weg elkaar

diging aan u allen om stellen, om samen met van wat nu precies die

democratie is. De inleiders helpen ons met hun inleidingen een eindje op weg, maar u maakt het spel mee af.

Het is natuurlijk buitengewoon dat we hier vanavond gerenommeerde sprekers hebben die in zichzelf de overheid hebben vertegenwoordigd, de uitvoerende en de rechtelijke macht ook, en die in hun verhalen allicht ook zullen refereren aan de Europese situatie. Maar u, dames en heren, bent minstens zo belangrijk.

U als burgers maakt het spel compleet.

Ik denk dat dit de opmaat moet zijn, mijnheer Schoof, om bij u terecht te komen. En eigenlijk hoeft u geen enkele introductie. Misschien ten overvloede, voordat u premier werd, was u jarenlang als ambtenaar werkzaam bij welhaast elk onderdeel van 's lands bestuur. Ik vraag me af of er één departement is waarvan u de belangen niet gediend heeft.

Het is ook goed om ons te realiseren dat de heer Schoof bijzondere banden heeft met Twente. Hier groeide u op. Het is voor ons dan ook een groot genoegen om u hier, zo kort na uw terugtreden als premier, te mogen begroeten.

In de vrije tijd loopt u hard. Ja, ik heb u gemist bij de marathon in Enschede, maar misschien was het in een flits dat u voorbijging.

Feit blijft dat u vanavond de weg naar Twente weer gevonden heeft.

En daar zijn wij u dankbaar voor.

Dames en heren, als de heer Schoof gesproken heeft, kom ik nog even bij u terug om ons tweede inleider en referent, de heer Bourgeois, nog even bij u te introduceren.

Zodra de inleiders gesproken hebben, zal ik proberen de discussie, die uiteraard zal losbranden (want ik reken op u!) om die in goede banen te leiden.

Mijnheer Schoof, Aan u het woord.

Dames en heren, dank dat ik weer in Twente mag zijn.

Inderdaad, voor mij is dit een aftrap van mijn postpremierperiode. Wat een mooiere tijd dan om dat hier te doen.

Eigenlijk nog iets te vroeg, moet ik heel eerlijk zeggen. Maar het bestuur van de Racerstichting was zo overtuigend dat ik mijn voordelen om die eerste drie maanden niets te doen toch even heb opgeschoven. Na de eerste zes weken ben ik dan in de midterm toch even hier gekomen.

Voor mij ook wel weer even wennen, want je bent als premier, maar ook in mijn vorige functies gewend, dat alles voor je gebeurt. *Nu mag je het allemaal weer zelf doen.* Maar je mocht nog niet alles zeggen, want daarvoor is het nog allemaal te kort dat je premier bent geweest.

Maar ik zal toch mijn best doen om u mee te nemen in een hopelijk vooral ook leuke discussie hier na afloop. En hopelijk ook in staat om een beetje richting te geven hoe we met elkaar tot een weerbare democratie kunnen komen. En dat zal ik mijn best voor doen.

Want, dames en heren, en ook eigenlijk vanavond is daar een toonbeeld van, is het toch een beetje de vraag zitten we nu op een keerpunt in de geschiedenis. En er is een vraag uit zorg, want de zorg is over die weerbare democratie. Zorg over democratie überhaupt.

En dat past een beetje bij J.W. Racer natuurlijk.

Een patriot, een denker uit de verlichting en een van de grondvesters van de parlementaire democratie. Ik zou willen beginnen met kort twee boeken.

Die ga ik niet uitgebreid bespreken, don't worry, maar even twee boeken te memoreren. De een heb ik gelezen voor mijn premierperiode, de ander na mijn premierperiode, die allebei op een bepaalde manier dit thema eigenlijk heel mooi oppakken. Het eerste boek is het boek van Ilja Pfeiffer, Alkibiades.

Dat gaat over Alkibi-Athene, 450 jaar voor eerder gesproken, ook vest uiteindelijk op die de volgende stelling, reden de oorlog niet te verliezen. En het ging over de oorlog tegen Sparta.

**met de democratie
gingen we
de oorlog
niet winnen.**

ades, dat is een heerser van Christus. En hij — het is al onze democratie is gegrond-in Athene — maar die had namelijk: de democratie is de

Dat bestaat nog op de pers en op anderen. Maar, zei hij — **toen ging het mis overigens** — met de democratie gingen wij de oorlog niet winnen. Athene verliest, dat weet u uit de historie, de democratie verliest en overigens werd Alkibiades vermoord.

Het andere boek is het boek Peak Human van Johan Nordberg. Hij beschrijft de zeven Gouden Eeuwen — hij begint daarmee overigens bij Griekenland — dan het Romeinse Rijk, dan het Abbasidische Kalifaat, dan de Chinese Song dienst dynastie, de Italiaanse Renaissance, de Gouden Eeuwen in Nederland, om dan uit te komen bij de Angelsaksische wereld, eigenlijk onze westerse wereld van nu. En hij stelt zich de vraag in welke fase wij nu in de Angelsaksische wereld eigenlijk zijn.

Zitten wij op het keerpunt, zitten wij op het eind, of zijn we nog volop weg? En hij beschrijft eigenlijk in die zeven eeuwen, althans in die zeven Gouden Eeuwen, dat die zes daarvan alle ten onder zijn gegaan door of externe druk, oorlog, of interne verdeeldheid. Nou, dit even als opbeurende inleiding.

Stichting mr. J.W. Racerprijs

Ik zal mijn verhaal proberen vorm te geven door eerst in te gaan op vijf ontwikkelingen, invalshoeken vanuit die zorg.

Dan heb ik het over veiligheid, over de economie, over artificiële intelligentie, digitalisering, migratie en polarisatie. Om vervolgens diezelfde vijf thema's weer even langs te lopen, maar dan niet vanuit de zorg, maar misschien iets meer vanuit de hoop of de kans. Ik begin met veiligheid.

Dat zal u niet verbazen, want ik heb veel van mijn leven in de veiligheid gewerkt en met name de nationale en internationale veiligheid en ook als minister-president daar veel tijd en energie aan moeten besteden. Sinds 1989, de val van de muur — en ik behoorde tot de generatie, want als ik zo rondkijk, zie ik veel generatiegenoten, dat kunnen we ons allemaal nog goed herinneren — was dat eigenlijk het keerpunt van een veranderende wereld worden. Eerst twintig jaar positivisme, overigens.

We dachten dat de democratie forever zou zijn en overal ter wereld, maar eigenlijk na diverse crisissen, met name de kredietcrisis, maar eigenlijk ook wel COVID, en zo zijn er nog een paar meer ontwikkelingen die er zijn, hebben we in toenemende mate het gevoel dat we in die veranderde wereld worden terecht zijn gekomen, niet vanuit een positivistische houding, positieve houding, maar eigenlijk vanuit zorg. Want geopolitiek zien we een enorme verschuiving van bipolaire, vanuit die koude oorlog, naar multipolair, met de Verenigde Staten, China, de Russische Federatie, de zogeheten BRIC-landen, zoals Brazilië en India, en overigens vaak hoor je dan Europa niet. Gek genoeg, of is dat een teken? Een belangrijke oorlog aan de oostgrens van Europa, de Oekraïne — *u weet de zeer bedreigende oorlog, ook voor de vrijheid en veiligheid in Europa* — en tot slot, of nou ja, eigenlijk niet tot slot, een totaal veranderde houding van de Verenigde Staten ten opzichte van Europa.

Niet nieuw, overigens. Het is niet alleen maar Trump II die dat veroorzaakt. Dat is echt al begonnen onder Bush, dat de Verenigde Staten echt anders naar Europa kijken, maar met Trump echt in een absolute stroomversnelling gekomen, waar Europa er eigenlijk minder toe doet.

Amerika, onder Make America Great Again, kiest voor primair eigen belang en Europa zich daar maar heel moeilijk toe kan verhouden. Dat wreekt zich in vraagstukken rondom de NAVO en rondom die oorlog in de Oekraïne, maar ook rondom de huidige oorlog in Iran. Europa kan niet op eigen benen staan.

Dat is een trieste constatering.

Rusland investeert veel in defensie en Europa niet, of nog niet.
En bovendien uitermate gefragmenteerd.

We worden constant bedreigd in de vorm van hybride dreigingen. Mijn collega de minister van Defensie heeft ooit gezegd dat we tussen oorlog en vrede zitten. Daar kan je over discussiëren, maar laat ik wel zeggen dat het in ieder geval zo is dat die dreiging permanent is.

De beïnvloeding in Europa van verkiezingen, kabels in de Noordzee die al dan niet geprobeerd worden kapot te maken, waardoor onze afhankelijkheid bijvoorbeeld op het internet of energie zwaar wordt bedreigd, allerlei cyberactiviteiten die veel ontregelen, veel informatie worden gestolen en die uiteindelijk ook de veiligheid en daarmee in the end ook de democratie van Europa en daarmee van Nederland bedreigen. Dan heb ik het nog niet over het bedrijfsleven en de economie, waar ik nu langzamerhand naartoe overga, die met hun just-in-time-management ongelofelijk afhankelijk zijn van alles wat we in Nederland hebben opgebouwd, waardoor we in die afhankelijkheid ook extreem kwetsbaar zijn. De kleinste ontregeling kan ertoe leiden dat we uiteindelijk geen eten meer hebben, geen drinkwater meer hebben of geen energie

meer hebben.

We zijn in deze wereld eigenlijk terechtgekomen in al die afhankelijkheden in de wereld van macht, van sterke leiders, van spanning op de democratie. Dan de economie. De economie kent eigenlijk hetzelfde multipolaire.

Jarenlang hebben we ons in Europa en ook in Nederland in een heel sterk verband tussen de Europese landen en Amerika ons veilig gevoeld, maar we lopen achter. Dat is belangrijk, want er wordt vaak vergeten dat economie en veiligheid één op één met elkaar samengaan.

Een sterke economie is macht.

In de wereld waar macht belangrijk is, is dus een sterke economie belangrijk. De economie in Europa loopt achter en de vooruitzichten voor Europa zijn niet altijd even goed. We hebben geen echte interne markt, en dat in een markt van 450 miljoen inwoners.

Dat zou een superkrachtige markt kunnen zijn, maar dat is niet zo. Er is veel te veel belemmering. De Verenigde Staten investeert driemaal meer in research and development dan Europa en investeert dus veel meer in die economie en in die toekomstige economie.

Wij zijn heel druk bezig om onze bestaande economieën overeind te houden. Onze economie is niet alleen afhankelijk van de Verenigde Staten, maar ook van China, maar ook anderszins. Als het gaat om grondstoffen en olie, kijk naar de huidige oorlog met Iran van Amerika.

Kijk bijvoorbeeld naar chips. Misschien kunnen ze zich nog herinneren dat Nederland een probleem had met het bestuur van Experia. Het gevolg daarvan was dat de Chinezen geen laagwaardige chips meer naar Europa verstuurden en de Duitse automobiellindustrie en de Franse automobiellindustrie, zegt de Europese automobiellindustrie, dreigden volledig lamgelegd te worden.

Dat zijn onze afhankelijkheden van vandaag. Economie is in toenemende mate ook een instrument in die veiligheid en in die uitoefening van de macht. Invoerrechten zijn niet alleen maar voor de economie, maar dienen ook als sancties op maatregelen — die worden soms ook door andere landen dan alleen maar de Verenigde Staten toegepast — om juist het economische ook uiteindelijk landen aan te pakken.

Maar ook dumping is daar een duidelijk voorbeeld van. Daarmee proberen economieën te ondermijnen, iets wat China bij tijd en wijle ook wel eens doet. De reactie wil nog wel eens protectionisme zijn, terwijl protectionisme in the end niet helpt.

Tot slot een nieuw begrip dat we de afgelopen jaren hebben ontwikkeld, namelijk economische veiligheid. Wat is dan economische veiligheid? Dat is zoeken naar wat de economie voor die veiligheid kan betekenen, met name hoe je de

economie op een verantwoorde manier kan beschermen ten behoeve van de veiligheid. Dus geen overnames van bijvoorbeeld Nederlandse en Europese bedrijven door Chinese bedrijven, als het althans in de vitale sector is.

Misschien niet te veel afhankelijk willen zijn van het Amerikaanse grootkapitaal. Uiteindelijk ervoor zorgen dat onze vitale diensten zelfstandig zouden moeten kunnen functioneren, maar dat gebeurt volstrekt onvoldoende. Daarmee kom ik op artificiële intelligentie en eigenlijk digitalisering.

Digitalisering is nog maar het begin. We hebben de automatiseringsgolf gehad. Veel mensen hadden toen heel veel zorg over wat dat betekent voor hun werkgelegenheid.

Daarna kregen we de digitalisering en nu praten we over artificiële intelligentie, AI, een disruptieve technologie, veel disruptiever dan wat we eerder hebben gezien bij de automatisering en bij de digitalisering. Het is disruptief, omdat het superintelligente systemen zijn, dat die systemen waanzinnig hoeveel data kunnen genereren, daarvan kunnen mensen overnemen en bovendien ondersteunend naar autonoom gaan, iets wat we zien in wapensystemen, maar ook al in beslissingssystemen. Dat voelt bedreigend.

**Ook voor de
vrijheid en
veiligheid in
Europa**

Op die disruptie zijn we onvoldoende voorbereid. Op onze arbeidsmarkt zijn er rapporten die zeggen dat in 2030 een groot deel door AI zal zijn overgenomen, maar ook afhankelijk van de Verenigde Staten of misschien zelfs wel van China. Ook hier zijn de grote techbedrijven Amerikaanse bedrijven, met een veranderde houding van Amerika, bedrijven als Amazon, Meta, Google en Microsoft.

Die bedrijven investeren veel meer dan de Europese bedrijven. Bovendien investeren ze niet gefragmenteerd, maar heel gefocust. Ze investeren in bijvoorbeeld artificiële intelligentie anderhalf keer zoveel als de Europese Unie.

U heeft misschien zelf weleens wat gespeeld met ChatGPT, of u heeft gelezen over onderwijsscripties die met ChatGPT worden geschreven. Het is ontzettend handig en hartstikke leuk, maar het is nog maar het begin. We maken ons vanuit onze waarde gedreven samenleving in Europa, wat iets fundamenteel anders is dan in Amerika.

Stichting mr. J.W. Racerprijs

Er wordt weleens de grap gemaakt als het gaat over AI en digitalisering, dat China gaat over controle, Amerika gaat over geld verdienen en Europa praat over privacy. U kunt u raden wie de wedstrijd gaat verliezen. Dat betekent dat we, omdat we waarde georiënteerd zijn, aandacht zullen moeten besteden aan die privacy, maar op een manier die die privacy voor mensen behapbaar maakt.

De dreiging van fake news door middel van AI en beeldgeneratie is aan de orde van de dag. De beïnvloeding van de verkiezingen gebeurt. Men heeft het in Hongarije geprobeerd.

In ieder geval is het resultaat daar Europees vriendelijk geweest. Ik sprak al eerder over AI, drones en oorlogsvoering en hoe die ontwikkeling zich in onwijs rap tempo heeft ontwikkeld. Het is dus niet gek dat mensen zich daar ongelooflijk veel zorgen over maken.

Het volgende onderwerp is migratie. Ik zei al dat ik eerst alle zorgen doe. Ik heb in mijn loopbaan drie keer een crisis meegemaakt op asiel.

Eigenlijk te gek voor woorden. De eerste keer was in 1999-2000, toen was ik hoofddirecteur van de immigratiedienst. De tweede keer was in 2015, vanwege de oorlog in Syrië.

De derde keer is eigenlijk nu. In heel Europa zie je eigenlijk hetzelfde fenomeen terug. Er zijn grote zorgen over die migratie.

Die zorg wordt veroorzaakt door een ongelimiteerde instroom. Dat kan Nederland en de EU niet aan. Daar maken mensen zich grote zorgen over.

Er is druk op de samenleving om culturele redenen of economische redenen. Er zijn allerlei voorzieningsredenen, zoals gezondheidszorg en huisvesting. Er moet dus een grip zijn op die migratie.

Maar mensen hebben niet het gevoel dat die grip er is en dat hun van alles overkomt. Dat tegen de achtergrond van het feit dat er natuurlijk bescherming moet zijn van individuen tegen vervolging van de overheid. Arbeidsmigratie gaat er in één keer in één stroom daarmee mee, want die arbeidsmigratie is al jaren niet gericht op de fundamentele keuzes die we willen hebben als het gaat om de ontwikkeling van de economie.

Die ontwikkeling van de economie kan alleen maar gestoeld zijn op vitale, kansrijke sectoren. Maar de arbeidsmigratie is in dat opzicht ook ongedifferentieerd. Dat gecombineerd met slechte arbeids- en woonomstandigheden leidt ook tot een gevoel van onmacht bij de bevolking, tot een gevoel van onvrede bij de bevolking.

Die onvrede draagt zich uiteindelijk uit in een onrust. Onrust om al die factoren die ik hiervoor noemde. Het leidt tot onbehagen, woede, polarisatie, extremisme, radicalisering, radicalisering op de linker- of rechterflank, naar nationalisme, naar angst voor het onbekende.

We zien dat dagelijks. Of het nou gaat over de terechte vraag die lokale bestuurders probeerden te beantwoorden om opvang te realiseren voor de instroom die er nu eenmaal is in asiel, of het gaat om tekenen van antisemitisme, of om tekenen van moslimdiscriminatie in ons land of in Europa, of het gaat over de grote vraagstukken van klimaat of over geopolitieke vraagstukken als bijvoorbeeld Gaza. Geen debat is bijna meer mogelijk.

Het gaat alleen maar over opvattingen. Het gaat niet meer om luisteren. Het gaat niet meer om reden.

Dat vindt zijn oorzaak uiteindelijk in geen vertrouwen in elkaar, geen vertrouwen in de politiek, geen vertrouwen in de democratie en een gebrek aan maatschappelijke cohesie. Dan worden we, als we niet uitkijken, een land van tegenstellingen, een land van wij-en-zij denken, een land van sociale spanningen, een land waar de democratie en de rechtsstaat onder druk staan. De vriendelijke variant hiervan zou nog zijn onverschilligheid.

Maar de vraag is wat erger is: onverschilligheid of dat mensen in ieder geval nog opvatting hebben.

Wat zijn dan onze kansen en wat te doen?

Ik zal proberen een paar richtingen aan te geven.

En lopen dezelfde onderwerpen langs die ik net langsleiep. Het begint bij onze veiligheid en bij onze defensie. Europa, en daarmee ook Nederland, moet het been bijtrekken.

Europa moet zelfstandig binnen de NATO kunnen functioneren, niet voor oorlog, maar voor vrede. Peace through strength, hebben we altijd tegen de president van Oekraïne, Vladimir Zelensky, gezegd. Dat geldt ook voor ons. Het is financieel pijnlijk, maar noodzakelijk. Ik ben er ook heel blij, als gewezen premier, zowel op de NAVO-top in Den Haag als daar voorafgaand in het Kamerdebat over de 5-procentnorm, een brede meerderheid in de Tweede Kamer op dat punt gerealiseerd te hebben. Tegelijkertijd zal Europa niet alleen het

been moeten bijtrekken, maar ook de Europese defensie-industrie fors moeten versterken en afhankelijkheid van Amerika verminderen.

De samenwerking onderling stevig versterken en eind maken aan fragmentering en versnippering. Overigens blijft de Verenigde Staten onze belangrijkste bondgenoot. Daarover geen misverstand.

De Europese Unie is geen veiligheidsorganisatie, maar kan wel een belangrijke faciliterende rol vervullen om te zorgen dat de Europese defensie-industrie intensief met elkaar gaat samenwerken en ook de middelen daarvoor ter beschikking komen. En ja, die relatie met de Verenigde Staten is veranderd. Dat moeten we onder ogen zien, en daarom ook een sterk Europa, samen met Amerika en niet tegen Amerika, maar naast Amerika.

Het spreekt voor zich dat we de steun aan de Oekraïne onverminderd moeten voortzetten, want die oorlog vandaag de dag is nog steeds van cruciaal belang dat de Russische agressie wordt gestopt in het belang van de vrede en veiligheid in Europa. Daarnaast moet de maatschappelijke weerbaarheid worden vergroot. Als die maatschappelijke weerbaarheid niet wordt vergroot, dan zijn we een prooi voor ontregeling en disruptie.

We moeten dus zekerstellen dat u een grote ramp of een situatie van ellende kan doorstaan. Vandaar de grote promotie van het zogeheten noodpakket, waar echt niet lacherig over moet worden gedaan, omdat dat serieus is en dat het bovendien tekenend is voor datgene wat we als samenleving moeten doen. Want we moeten dat individueel doen, in elk huis een noodpakket, maar ook bedrijven moeten dat doen.

We moeten afhankelijkheden verminderen. Ik sprak eerder over dat just-in-time-management. Er moet dus veel meer redundantie komen.

Bedrijven moeten ook scenario's maken waarop men dat aan kan en ook op een andere manier voort kan als de energie of het internet wegvalt.

Dan gaat het over voedselzekerheid, drinkwater, betaalverkeer. Allemaal zaken waar Westerse samenleving en ook de Nederlandse samenleving heel erg kwetsbaar op is, maar waar we echt mogelijkheden hebben.

Natuurlijk kost het allemaal geld, maar we hebben mogelijkheden, omdat te verbeteren zodat we daar een betere basis hebben en de zorg bij de mensen kunnen wegnemen. In de economie kunnen we eigenlijk datzelfde doen.

Investeren is de bottomline.

Investeren in innovatie en met meer privaatkapitaal. Want het hoeft niet altijd met publiek kapitaal, zeg ik er ook meteen bij. Er zijn dikke rapporten over verschenen, ook in de Europese Unie, onder andere van Draghi en van Letta, die dat elke keer weer aangeven.

Die geven ook aan dat er meer privaatkapitaal naar die industrie moet. Dat wil eigenlijk zeggen minder sparen, meer investeren, kort samengevat. Nederland is kampioen sparen, overigens, en niet de kampioen investeren.

In Europa die interne markt nou echt een keer realiseren. We zijn er ooit voor opgericht. De ontwikkeling via de kolen en staal naar uiteindelijk, zoals we de Europese Unie nu kennen, gaat naast die waarde juist over die economie en die interne markt.

Regels voorstellen, zowel in Nederland als in Europa, om te zorgen dat het bedrijfsleven de kans krijgt om daadwerkelijk te zorgen dat er energievoorziening is, dat het bedrijfsleven kan functioneren, dat mensen kunnen werken en daarmee salaris kunnen verdienen en daarmee uiteindelijk ook aan bestaanszekerheid kunnen werken. En we werken aan meer strategische onafhanke-

lijkheid in plaats van afhankelijkheid. En dus overnames toetsen en die ketens van het bedrijfsleven aanspreken om te kijken hoe men dat daadwerkelijk kan aanpakken.

En tot slot onze afhankelijkheid van Amerika of Europa verminderen door in de handelsverdragen die Europa sluit ook andere landen te betrekken, waaronder bijvoorbeeld Mercosur met Argentinië, maar ook het laatste wat er gebeurd is met India. Het zijn ontzettend belangrijke ontwikkelingen om ons minder afhankelijk te maken van één partner, onze kwetsbaarheden te doen afnemen en daarmee ook weer meer zorgen weg te nemen.

Op digitalisering hetzelfde verhaal.

Kansen geven, niet te voorzichtig. Europese initiatieven steunen. Het gaat om clouddienst en software.

Nederlandse initiatieven zeker steunen als het gaat om ASML, maar dan heb ik het niet alleen maar over ASML, maar eigenlijk over de hele regio, de verschillende regio's en hubs die we hebben. Overigens ook hier in Twente. Forse investeren om die innovatie en die economie een kans te geven, dat is de enige manier om die groei te garanderen en te zorgen dat we onze economie op poten houden en te zorgen dat we die bestaanszekerheid kunnen realiseren.

Dat geldt ook voor kwantum. Dat geldt dus voor R&D.
Dáár moeten we op inzetten.

We kunnen, zeker ook in Nederland, juist in die driehoek van overheid, wetenschap en bedrijfsleven, heel veel bereiken. We zijn daar kampioen in. Daar moeten we echt op acteren.

Op die manier moeten we de onderwijsmarkt ook laten voorbereiden op die AI-ontwikkeling, zodat we de transformatie die ongetwijfeld plaatsvindt in deze disruptie, aankunnen, de scenario's hebben doordacht en op die manier uiteindelijk ook die sprong, die voortgang kunnen maken.

In migratie moeten we keuzes maken. Het zal u niet verbazen dat ik nog steeds de groot voorstander ben van de twee wetten die mijn kabinet heeft gemaakt als het gaat om asiel.

Ik hoop dat volgende week dinsdag de Kamer daar positief over stemt, want het is belangrijk dat we grip krijgen op asiel. Zo is het ook belangrijk dat we grip krijgen op die arbeidsmigratie. Ook daar moet echt beleid op worden ontwik-

Stichting mr. J.W. Racerprijs

keld om te zorgen dat we studie- en kennismigratie vanuit die vraag van wat voor economie we willen zijn, onze arbeidsmigratie ook inzetten en tegelijkertijd de uitbuiting daarop tegengaan als het om asiel gaat, echt die bescherming blijven geven.

We hebben talenten en kennis van buiten nodig, anders redden we het niet. Op een manier die de maatschappelijke cohesie niet onder druk zet, maar eerder bevordert. Dat vereist maatwerk.

Dan misschien nog het meest moeilijke onderwerp, namelijk hoe zetten we polarisatie en extremisme om in opnieuw waar we vroeger trots op waren, tolerantie en het daadwerkelijk naar elkaar luisteren. Daar kan ik met veel minder bravoure over spreken dan over het vorige onderwerp, moet ik eerlijk zeggen, omdat het waarschijnlijk het meest moeilijke onderwerp is. Wat ik wel heb gemerkt, ook in mijn eigen premiertijd, is dat ik op een gegeven moment een aantal opmerkingen heb gemaakt die te maken hadden met het migratiebeleid, die heel slecht vielen en die sterker nog een aantal Nederlanders het gevoel gaven dat ze er niet meer bij hoorden.

Ik ben toen in gesprekken gegaan met flink wat jongeren, die uit groepen vandaan kwamen die niet van origine Nederlandse ouders hadden. Die gesprekken waren soms fel en intensief, maar altijd waardevol en naderhand toch meer begrip voor elkaar. We werden het misschien niet altijd eens, maar er was wel meer begrip.

Ik denk dat we dat veel meer met elkaar moeten zoeken. We maken de samenleving met elkaar, ook al is die samenleving niet maakbaar. Ja, we moeten ons uitspreken, maar we moeten ook luisteren en niet alleen maar opvattingen ventileren.

De politieke dialoog zou het voorbeeld moeten zijn, maar he-

laas zien we in de Tweede Kamer en soms ook in Raden toch andere beelden. Hetzelfde geldt voor de dialoog met Ngo's, gewoon mensen met actiegroepen. Het is allemaal belangrijk om uiteindelijk weer terug te keren naar een land van tolerantie.

Dat moet gecombineerd met het behouden en het belang van de instituties nog eens te onderschrijven, want dan krijgen we weerbare democratie. Dat wil niet zeggen dat alles hetzelfde moet blijven, maar we moeten er oog voor houden om daar daadwerkelijk hard aan te werken.

Dames en heren, tot slot.

We leven in uitdagende, spannende en misschien ook wel voor veel mensen verwarrende tijden. Heldere, eenduidige antwoorden zijn er niet. Het zijn vaak dilemma's.

Dilemma's op het thema, zoals ik ze net aangaf. Ongetwijfeld zullen jullie er een aantal aan toevoegen in de discussie. Ze hangen ook allemaal nog een keer met elkaar samen.

Vrijheid versus veiligheid. De markt of toch beschermen en reguleren. Mensen versus technologie.

Migratie versus grenzen en polarisatie versus tolerantie. 100% het een of het ander werkt niet. Maatschappelijk gedragen keuzes wel, maar daar heb je wel de dialoog voor nodig.

Een sterke autoritaire leider, zoals we die in veel gemeenschappen, met uitzondering tegenwoordig van Hongarije sinds het weekend niet meer, helpt ook niet. Pessimisme niet, optimisme wel. Onverschilligheid of krampachtig behouden wat je hebt ook niet.

Kansen pakken en innoveren wel. Open dialoog en democratie ook. Ik heb geprobeerd wat richting te geven, maar het was realiserend dat democratie en maatschappelijke ontwikkelingen lange bewegingen zijn.

Het zijn niet zaken die je van de een op de andere dag verandert. Zo zijn we ook niet plotseling hier terechtgekomen en zullen we het ook niet plotseling veranderen. Maar belangrijk is een sterk Nederland in een sterk Europa.

Macht, maar ook waarde. Dus een Nederland in Europa van macht en waarde. Zoals de stand zo mooi wordt gezegd.

De historie, ik dacht dat dit een beetje vrije vertaling was, maar de historie kan alleen achterwaarts begrepen worden. Dat betekent dat we eigenlijk pas over onze tijd kunnen oordelen, over een paar honderd jaren als dan de boeken worden geschreven. Maar laat het ons niet als Athene vergaan.

Laten we in die multipolaire wereldorde onze eigen plek zoeken. Zodat het ook onze kinderen en kleinkinderen goed gaat op elke manier. Dat wij niet ten onder gaan aan externe druk of interne verdeeldheid.

En laten we hopen dat de gouden eeuw van nu transformeert naar een gouden eeuw zonder verliezers. Misschien zelfs wel een globale gouden eeuw of een continentale gouden eeuw naast elkaar.

Dank u wel.

Frans Jozef v.d. Vaart introductie Geert Bourgeois

Mijnheer Schoof, hartelijk dank voor uw inleiding.

Het is tijd voor onze referent, de heer Bourgeois. De heer Bourgeois begon zijn carrière als advocaat om uiteindelijk politicus te worden voor de Nieuwe Vlaamse Alliantie. In de periode 2014 tot 2019 was hij premier van Vlaanderen. Daarna volgde een periode als lid van het Europe Parlement (2019 tot 2024). De laatste jaren was de heer Bourgeois voorzitter van de Raad van Bestuur van de Universiteit Gent.

De heer Bourgeois zal refereren, en reflecteren op het betoog van de heer Schoof.

Dames en heren, zet u schrap om nadien onze inleiders te bevragen.

Mijnheer Bourgeois, aan u het woord.

Stichting mr. J.W. Racerprijs

Geert Bourgeois

*Geachte Heer Voorzitter,
Geachte heer Schoof, voormalig Minister-president,
Geachte heer secretaris en leden van de Groote Sociëteit 1897,*

Ik ben bijzonder vereerd dat u mij hebt uitgenodigd als co-referent voor de – en ik citeer uit de e-mail van uw voorzitter van 27 januari 2026 – voor de hoogst actuele en bijzondere mr. J.W. Racerlezing “Weerbare democratie”.

Het is een groot genoegen te mogen reflecteren op de lezing van de heer Dick Schoof, die in moeilijke, niet-evidente omstandigheden de verantwoordelijkheid op zich nam de Nederlandse regering te leiden. Mijn bewondering voor zij die, ongeacht hun politieke kleur, verantwoordelijkheid voor het bonum commune opnemen is groot.

Mijn toespraak was af toen ik in pre-lectuur het tekstplan van de heer Schoof ontving.

Ik was aangenaam verrast door de grote overeenstemming van de thema’s tussen beide teksten en meer nog door de voorstellen van aanpak die de voormalige premier formuleert.

Ik ga er alsnog tijdens mijn lezing kort op in.

Het thema is niet alleen actueel, het beroert me ook al heel lang. Ik was advocaat net als de heer Racer.

Staat de advocaat niet altijd vooraan in de strijd voor rechten en vrijheden als het moet tegen de overheid, maar ook als eerste actor om geschillen tussen burgers op vreedzame wijze op te lossen?

Bovenal beroeren de democratie en de rechtsstaat mij al mijn hele leven als student, burger, advocaat, politicus.

Ik had het voorrecht aan de UGent college te krijgen van een uitmuntende rechtshistoricus, wijlen professor Raoul Van Caenegem. Hij doceerde over de instellingen van de middeleeuwen en op een meeslepende manier over de langzame stapsgewijze verwerving van rechten en vrijheden. Stadslucht maakt vrij, weet u wel. Onze trotse belforten stonden symbool voor de vrijheid van de stad ten opzichte van de feodale heer. De stadsrechten en privileges werden er bewaard.

Mijn familienaam is Bourgeois. In een gezelschap grap ik wel eens dat ik de enige aanwezige bourgeois met een grote B ben.

Stichting mr. J.W. Racerprijs

Bourgeois is het Franse woord voor burger of poorter, de bewoner van de burg of bourg (Fr.). In de middeleeuwen werden lijfeigenen die een jaar en een dag in de stad leefden vrij, en dus niet langer onderworpen aan de feodale heer. In het Duits heette dat Stadtluft macht frei.

En inderdaad, mijn stam-oud-betovergrootvader Alard Bourgeois, geboren in de 15de eeuw, stond geboekstaafd als poorter van Doornik.

Tot slot: Nederland ligt mij na aan het hart. Ik betreur de scheiding van de Nederlanden na de val van Antwerpen in 1585, verankerd in het verdrag van Münster tussen Spanje en de Republiek der Zeven Vereeuwigde Nederlanden.

Ik hoop dat we tot een alsmaar hechtere samenwerking tussen Vlaanderen en Nederland komen, onder andere in het kader van de Benelux met toepassing van art. 350 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie, dat voltooiing van de regionale unies tussen die landen toelaat.

We leven in verontrustend roerige tijden. 20 jaar lang, ongeveer vanaf de val van de muur in 1989, leefden we in de illusie dat de liberale democratie wereldwijd het pleit had gewonnen.

Herinner u Fukuyama met zijn “Het einde van de geschiedenis”.

Michael Gorbatsjov maakte eerst als secretaris-generaal van de Communistische Partij en later als president van de Sovjet-Unie een einde aan de koude oorlog en ontving daarvoor de Nobelprijs voor de Vrede in 1990.

De woorden glasnost (openheid) en perestrojka (hervorming) blijven in onze herinnering aan deze opmerkelijke man verbonden.

In december 1991 werd de Sovjet-Unie opgeheven.

Er groeide zowaar een samenwerking tussen Rusland en de NAVO waaraan echter na een verslechtering van de relaties een einde kwam met de Russische annexatie van de Krim 2014.

Met de inval in Oekraïne beleven we de grootste oorlog na WOII. Bovendien voert Rusland een hybrideoorlog tegen NAVO-lidstaten.

Ons verweer daartegen als democratische landen was deels voorwerp van de vorige Racerlezing. Ik onderschrijf dat wij militair weerbaar moeten zijn om onze vrije democratische samenleving te kunnen beschermen en ga akkoord met het voorstel van de heer Schoof om onze defensie te versterken.

De Europese defensie -en veiligheidssamenwerking moet worden uitgebreid.

Het versterken van de binnenlandse veiligheid en de strijd tegen terrorisme, mensensmokkel en cybercriminaliteit kan best door meer Europese samenwerking. We moeten ook stapsgewijs evolueren naar een permanente defensiesamenwerking met de andere lidstaten. Het defensiebeleid moet een nieuwe impuls krijgen door betere coördinatie op EU-niveau, oprichting van een EU-vredesmacht, op termijn leidend tot de uitbouw van een Europese defensiemacht, desnoods eerst via een versterkte samenwerking van een beperkt aantal lidstaten. Ook hier nam de Benelux al het voortouw. Dit alles in nauw overleg en samenhang met de NAVO.

Vandaag zien we een gefragmenteerde wereld met een machteloze VN, een verlamde Wereldhandelsorganisatie en grote machtsblokken, met een aantal vazallen.

Democratie komt van het Griekse Demos en Kratos, wat betekent macht en kracht van en voor het volk.

Of zoals president Lincoln het formuleerde:

“regering van het volk, door het volk, voor het volk”.

Dames en heren, deze democratie, waarvoor zoveel offers zijn gebracht, moeten we koesteren. Ze is nooit definitief verworven. Van de hele wereldbevolking leeft slechts een kleine minderheid 6% tot 7% in een volledige democratie. Daarnaast zijn er onvolledige democratieën, maar ook tal van autoritaire regimes.

In plaats van zich iedere dag weer te verheugen in een vrij en democratisch land te leven, keren veel burgers zich af in onverschilligheid of zelfs vijandigheid. Eigen materiële welvaart is de maatstaf. Een aantal politieke partijen heeft geen waarde gedreven project meer, ideologieën zijn vervaagd.

De politiek is gecompliceerd en populistten komen met simpele slogans.

Het illiberalisme rukt ook op in de EU, met tot zondag laatstleden als bekendste voorbeeld Hongarije. Maar er zijn ook andere zorgen in de EU en wat wordt het in Frankrijk na Macron?

Laten we beginnen bij onszelf en met name in het onderwijs, waar we onze jonge mensen historisch inzicht moeten bijbrengen, duidelijk maken dat we onze kostbare rechten en vrijheden nog niet zo lang hebben, dat we ze moeten bewaken, koesteren en doorgeven.

Laten we onze jeugd opvoeden tot kritische verantwoordelijke weerbare en veerkrachtige burgers.

En er is helemaal niets mis met politieke partijen die zich ideologisch duidelijk profileren, wel integendeel. Politiek mag geen technocratisch gedoe zijn.

Zelf kies ik voor een ideologie van vrije mensen die verantwoordelijkheid opnemen voor de gemeenschap. Geen maatschappij van zeven miljoen Vlaamse of 18,5 miljoen Nederlandse ikjes naast elkaar. Wel vrije mensen die zelf hun keuzes maken, maar die hun verantwoordelijkheid opnemen voor het geheel.

Ook hier niet bien étonnés, maar bien heureux de se trouver ensemble, als ik bij de heer Schoof lees "we leven naast elkaar i.p.v. met elkaar".

Moeten we ook niet nadenken over onze kiesstelsels? Politieke versnippering dreigt tot onbestuurbaarheid te leiden met minderheidsregeringen en kiezers die zich in het beleid niet meer herkennen. In combinatie met een proportionele verdeling op basis van de resultaten in een nationale kieskring, opteer ik voor een kiesstelsel waarbij het grootste deel van de parlementszetels verdeeld wordt op basis van kleinere lokale kieskringen waarin telkens één kandidaat verkozen wordt, niet met het Britse ("winnaar neemt alles"), maar met het Franse stelsel in zo nodig in twee rondes.

Zo versterken we binnen de kleinere lokale kieskringen de nabijheid van de politiek en tegelijk krijgt de burger de mogelijkheid de toppolitici landsbreed te beoordelen.

Dit systeem moet leiden tot minder versnippering en een sterkere regering, maar tegelijk ook tot sterkere parlementariërs die niet afhankelijk zijn van de participatie, maar integendeel stevig gemandateerd zijn door hun lokale kiezers.

Ik ben blij dat we in een parlementaire democratie leven met een staatshoofd zonder grote bevoegdheden.

Presidentiële democratie is gevaarlijk als ze in handen komt van zonnekoningen.

Laat integriteit en politiek fatsoen daarbij het morele kompas van bestuurders zijn. Ik citeer graag Vondel: "Indien 't gemeen u roept, besorgt het als uw eigen" (Joost

van den Vondel, Roskam).

Ik ben een groot voorstander van onze vertegenwoordigende, representatieve democratie. Een rechtstreekse beslissing door het volk kan alleen in kleine gemeenschappen over welbepaalde concrete aangelegenheden die met een simpele ja of neen kunnen beantwoord worden.

Democratie en rechtsstaat gaan hand in hand.

Autocraten kunnen perfect om de zoveel jaar de hoogmis van de verkiezingen organiseren. Als echter de fundamenteën van de rechtsstaat niet gewaarborgd zijn, heb je geen weerbare democratie.

Het toeval wil dat ik onlangs in aanraking kwam met het essay van Edwy Plenel: “La démocratie n’est pas l’élection”, Seuil Libelle. Ik citeer uit pagina 5 en 6 van dit essay: “Un système démocratique ne se résume pas au vote populaire pour choisir nos représentants, des députés de la République. La qu’aujourd’hui, partout de régimes autoritaires droits fondamentaux en électorale qui l’emporte-ou contre-pouvoir – l’Etat de la justice, la liberté de la presse, la possibilité de protester, de manifester, de s’organiser, etc. Autrement dit, à tous les principes énoncés puis engendrés, depuis 1948, par la Déclaration universelle des droits humains.”

**Democratie
en rechtsstaat
gaan hand in
hand.**

de la Nation au président meilleure preuve en est dans le monde, nombre s’attaquent aux libertés et arguant de leur légitimité rait sur tout autre pouvoir de droit, l’indépendance

Dat is exact wat autocratische regimes zijn, wat illiberalisme typeert.

De staat behoort de fundamentele rechten en vrijheden, onze grondrechten, te beschermen. Iedereen gelijk voor de wet, geen discriminatie, vrijheid van de persoon, het legaliteitsbeginsel verwoord in het adagium “nulla poena sine lege” geen straf dan krachtens de wet, onschendbaarheid van de woning, vrijheid van eredienst, vrijheid van meningsuiting, eerbiediging van het privéleven, gelijkheid man – vrouw, om er maar een aantal te noemen.

In zijn bijdrage aan het Liber Amicorum (pagina 897 ev.) André Alen (Prof. em. dr. André Alen, voorzitter van het Grondwettelijk Hof) gaat Koen Lenaerts (President van het Hof van Justitie van de Europese Unie en deeltijds gewoon hoogleraar KU Leuven) in op de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht in de rechtsorde van de Europese Unie.

Lenaerts onderscheidt twee verschillende, zij het onderling verbonden perspectieven. Enerzijds het recht op een eerlijk proces, wat hij de grondrechtendimensie van de rechterlijke onafhankelijkheid noemt en anderzijds de rechtsstatelijke dimensie

van de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht.

Het komt mij voor dat deze dubbele dimensie van de bescherming van de rechterlijke onafhankelijkheid ook tot de basisbeginselen van de lidstatelijke rechtsstaat behoort.

De welbegrepen scheiding der machten met zijn checks - and - balances is mij heilig. Zonder een onafhankelijke rechterlijke macht heb je geen rechtsstaat.

Nederland heeft geen Grondwettelijk Hof, België wel. Bij ons is er veel discussie over de in art. 23 van de Grondwet geformuleerde economische, sociale en culturele rechten.

Daar is een standstill beginsel aan gekoppeld, wat betekent dat de verkozenen des volks het bestaande beschermingsniveau niet aanzienlijk mogen verminderen zonder dat daartoe redenen van algemeen belang bestaan.

Dit leidde tot opmerkelijke uitspraken. De rechtbank van eerste aanleg van Brussel beval de regering van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest alle projecten van verstedelijking en verharding van meer dan een halve hectare te schorsen. Het Grondwettelijk Hof vernietigde de strengere toegang tot de Vlaamse sociale bescherming, de

hervorming van de persoonsvolgende budgetten voor personen met een handicap en de versnelde vergunningsprocedures op grond van het standstill beginsel voor sociale, culturele en economische rechten.

De wezenlijke discussie hierbij gaat over de vraag wie het beleid bepaalt, de rechter

of door een democratische meerderheid gelegitimeerde parlementen en regeringen. Welnu, een democratische meerderheid moet nieuwe democratische keuzes kunnen maken gelet op gewijzigde omstandigheden, bv. externe omstandigheden, budgettaire noodzaak, economische turbulenties, enz. zonder daarbij gebonden te zijn door vroegere wetgevers. Dat is de essentie van democratie.

Om aan dit spanningsveld te ontsnappen pleit ik ervoor de economische, sociale en culturele rechten te formuleren als: "beginselen". De mosterd daarvoor komt van het Handvest van de Grondrechten van de EU, dat een onderscheid maakt tussen "rechten" (onze klassieke liberale rechten blijven uiteraard in de grondwet gebeteld) en "beginselen", die concreet kunnen door een parlement of staat het in het Handvest, terlijke bevoegdheid ten palingen blijft beperkt tot genoemde handelingen de wettigheid daarvan. bij het Handvest wordt wat die "beginselen" dan

De rechter heeft dus alleen een marginaal toetsingsrecht

In de toelichting verder verduidelijkt zijn: "Dit betekent dat zij alleen van belang zijn voor de rechter wanneer die handelingen worden geïnterpreteerd en getoetst. Ze geven echter geen aanleiding tot directe eisen, tot het nemen van positieve maatregelen door de instelling van de Unie of de overheden van de lidstaten."

De rechter heeft dus alleen een marginaal toetsingsrecht.

Stel u voor dat morgen een rechter ingaat op een vordering om alle autoverkeer uit Amsterdam te bannen. Voorwaar een adequaat middel in de strijd tegen de klimaatverandering en de luchtvervuiling.

Een rechter kan zich daarbij baseren op bijvoorbeeld klimaatakkoorden. Maar de verantwoordelijken voor het beleid daarentegen zullen een bredere afweging maken met andere noodwendigheden zoals bijvoorbeeld sociale en economische, zoals werknemers die hun bedrijf moeten kunnen bereiken, bedrijven en winkels die moeten kunnen bevoorraad worden, met andere woorden het sociaaleconomische leven mag niet stilvallen.

Dit brengt mij bij de EU.

Toen ik lid werd van het Europees parlement pleitte ik ervoor volwaardige wetgevende bevoegdheid te verlenen aan het Europees parlement.

Mijn ervaring daar heeft mij en mijn partij tot genuanceerde gedachten gebracht. Het was, vooraleer de Brexit een feit was, Richard Corbett, een Brits socialistisch

Stichting mr. J.W. Racerprijs

Europees Parlements lid die me erop wees dat het Europees parlement wel degelijk over wetgevende bevoegdheid beschikt. Hij refereerde aan het Britse systeem waarbij het parlement in de regel aan de regering vraagt om een wetgevend initiatief op te maken. Dit stemde mij tot nadenken.

Ik heb als lid van de Kamer van Volksvertegenwoordigers zelf vele tientallen wetsvoorstellen en honderden amendementen geschreven en ingediend.

Een EU-richtlijn uitschrijven zie ik me echter niet doen. Dat is van een enorme techniciteit met allerlei dwarsverbanden met andere wetgeving en vergt meestal een diepgaande impactanalyse.

Bovendien schiet het Europees Parlement in allerlei richtingen met soms elkaar tegensprekende amendementen, vaak tot stand gekomen na een platte koehandel: jij krijgt jouw amendement als ik het mijne krijg.

Het huidige systeem waarbij de commissie op vraag van het Parlement of de Raad wetgeving uitwerkt dient behouden te blijven. Dit is een volwaardige wetgevende bevoegdheid.

Het controlerecht van het Europees parlement moet wel stukken beter worden.

Ik neem aan dat meneer Schoof wel elke week in de tweede kamer moest verschijnen om tekst en uitleg te geven.

Welnu, de commissarissen komen slechts tweemaal per jaar naar de bevoegde parlementscommissie.

Dit moet anders, terwijl ook het antwoord op mondelinge en schriftelijke vragen veel, veel beter moet. Meerdere keren luidde het antwoord van de commissaris "I'm aware of the problem".

Dit alles mag niet doen vergeten dat de EU een rechtsstatelijk baken is en straks misschien nog maar één van de eilanden in de wereld waar rechten en vrijheden gegarandeerd zijn.

Koen Lenaerts, voorzitter van het Europees Hof van Justitie, stelt terecht dat de EU geen staat is, maar wel een gemeenschappelijke rechtsorde. De toetreding tot de EU is afhankelijk van het aanvaarden van onze fundamentele waarden, intern en in de betrekkingen met de andere lidstaten.

De Raad staat dicht bij de Duitse Bundesrat dan bij de Senaat van de VS. Mijns inziens moeten we dat ook zo houden. Mijn ervaring is dat de Raad vaak zorgt voor redelijkheid en gezond verstand.

En dat moet nog meer gebeuren. Ik zie met lede ogen dat art. 5 van het Verdrag betreffende de Europese Unie al te vaak niet nageleefd wordt, met name de beginselen van subsidiariteit en evenredigheid.

Denk bijvoorbeeld aan de Natuurherstelwet. Je kunt toch niet dezelfde wetgeving maken voor dichtbevolkte gebieden als Nederland, Vlaanderen en Noordrijn-Westfalen, als voor veel dunner bevolkte gebieden zoals bijvoorbeeld de Bourgogne en de Poolse vlakten. Geen one size fits all.

De EU is bottom-up opgebouwd. De EU beschikt krachtens art. 5 over geen andere bevoegdheden dan deze die haar toebedeeld zijn.

Art. 5,1 van het Verdrag betreffende de Europese Unie luidt als volgt: "De afbakening van de bevoegdheden van de Unie wordt beheerst door het beginsel van bevoegdheidstoedeling. De uitoefening van die bevoegdheden wordt beheerst door de beginselen van subsidiariteit en evenredigheid".

Mijn motto is helder: we doen het samen in de EU als dat een meerwaarde biedt, zo niet houden we de bevoegdheid in onze lokale herkenbare democratie. Ik wil geen superstaat. De EU is eenheid in verscheidenheid. Geert Noels, een bekende Vlaamse econoom, schreef een boek over de gevaren van gigantisme en ik deel die. Een Europese superstaat met 450 miljoen – en straks wellicht nog meer – inwoners leidt tot aliënatie, staat haaks op een doorleefde en weerbare democratie.

Laat ons binnen de democratie die we kennen en waar we samen een gemeenschappelijke identiteit hebben onze keuzes maken voor dat beleid dat we zelf financieren, bijvoorbeeld onderwijs, volksgezondheid, sociale zekerheid, arbeidsmigratie, enz. Ik hanteer hier het motto van voormalige commissievoorzitter Juncker:

Stichting mr. J.W. Racerprijs

“big on big things, small on small things”.

Wel staat buiten kijf dat de EU een ontzettend grote meerwaarde bood en biedt: Met al 80 jaar vrede op ons subcontinent, een immense welvaartscreatie door de interne markt, die trouwens dringend verdiept moet worden, en door talloze handelsverdragen.

We zijn echter brutaal ontwaakt in een andere onzekere wereld.

Wij moeten derhalve gezamenlijk onze defensie uitbouwen en wereldwijd partners zoeken.

Gelukkig zijn die er. Een enorm lichtpunt was de rede van de Canadese premier Marc Carney in Davos die stelde dat de oude wereldorde voorbij is en dat we een nieuwe zullen moeten opbouwen.

Ik citeer: “Soevereiniteit is niet langer gebaseerd op regels, maar moet steunen op eigen slagkracht”. Inderdaad zijn “waarde – georiënteerd realisme” kan niet zonder economische, technologische en militaire slagkracht.

Daarom pleit ik ervoor dat de EU voor buitenlands beleid kan optreden met een gekwalificeerde meerderheid. Het Verdrag moet daarvoor niet aangepast worden. Dit kan met een overbruggingsclausule, met toepassing van art. 48, 7° van het Verdrag betreffende de Europese Unie (VEU).

Ik stel voor dat we met unanimiteit een strategisch kader voor ons buitenlands beleid bepalen om het daarna uitvoering te kunnen geven met gekwalificeerde meerderheid.

Dit strategisch basisprincipes dament dat de EU maar een factor Net zoals de EU nu vrede en stabiliteit nent, moet zij ook

***We zijn echter
brutaal ontwaakt
in een andere
onzekere wereld.***

factor zijn wereldwijd. Het extern optreden van de EU moet tot doel hebben om Europese waarden, vrede, stabiliteit, democratie en mensenrechten te promoten en duurzame ontwikkeling te bevorderen. Daarbij moet onze bijzondere aandacht naar Afrika gaan, dat grote groeiende continent aan onze achterdeur.

kader moet een aantal bevatten, met als fungeen imperium wil zijn, van vrede en stabiliteit. al méér dan 80 jaar voor zorgt op ons subcontinent voor een drijvende

Helemaal eens ben ik het met het pleidooi van de heer Schoof voor grotere economische autonomie van de EU.

Toen de Covid-crisis onze zwakte inzake beschikbaarheid van essentiële producten pijnlijk blootlegde, hoorde je alom de roep naar strategische autonomie.

Van meet af aan pleitte ik voor open strategische autonomie in het besef dat protectionisme heilloos en bovendien niet werkbaar is. Geen Colbertisme, geen autarkie dus, maar wel diversificatie van onze aanvoerlijnen d.m.v. op regels gebaseerde handelsverdragen.

Tegelijk inderdaad verdieping van onze interne markt.

De voltooiing ervan levert volgens berekeningen van de commissie een groei van 12% van ons bruto nationaal product op.

Een kapitaalmarktenunie zou een einde maken aan het gigantische nadeel dat onze KMO's, in Nederland zegt u MKB (Middel -en Kleinbedrijven), hebben tegenover hun Amerikaanse concurrenten die een veel betere toegang hebben tot groeikapitaal.

Dames en heren, digitalisering en artificiële intelligentie bieden ongekende voordelen, maar vormen tegelijk een hoogst actuele uitdaging. Zij vergen een aanpak op EU-niveau en wat mij betreft liefst in samenwerking met het Verenigd Koninkrijk.

De grootste digitale en kunstmatige intelligentie-bedrijven zijn niet-Europese bedrijven. Al uw en mijn data zitten in de Verenigde Staten en China.

Ook hier ligt een taak voor de EU. De wetgeving is er, nu nog de investeringen. De EU wil 5 AI-gigafabrieken financieren om nieuwe geavanceerde modellen te kunnen ontwikkelen. Naast gerichte strategische investeringen hebben we echter ook een ingemaakte kapitaalmarkt nodig om meer privéinvesteringen mogelijk te maken. De EU-wetgeving moet ook veel meer sandboxes toelaten, het recht om te experimenteren. Mag ik even dromen dames en heren: zou het niet mooi zijn een Nederlands-Vlaamse chip valley te hebben van Eindhoven met ASML tot Leuven met IMEC, beiden nummer één in de wereld, enerzijds als chipmachinebouwer, anderzijds als leider in de nanotechnologie.

Maar de grootste uitdaging is van ethische aard.

Hoe controleren we de beïnvloeding door de techplatformen. Anthropic zet nu terecht Mythos on hold. Mythos kan zowel elke computer wereldwijd hacken. Experts zeggen dat andere bedrijven met deze toepassing zullen volgen.

Kunstmatige intelligentie is een dominant wapen op de slagvelden van Oekraïne en Iran. Moet niet elke cruciale beslissing over leven en dood door een verantwoordelijke mens genomen worden?

Artificiële intelligentie is zeker een sterk hulpmiddel voor advocaten en rechters, maar de rechtspraak zelf kunnen we toch niet overlaten aan de AI-rechter?

De uitdaging bestaat er in voldoende controle te hebben over kunstmatige intelligentie.

Tot slot, wil ik een grote bekommernis met u delen.

De EU moet een strikt migratiebeleid voeren met asiel voor wie daar recht op heeft. Wie vervolgd wordt omwille van haar of zijn politieke overtuiging, levensbeschouwing, etniciteit, seksuele geaardheid, enz. heeft recht op bescherming in onze vrijhaven.

Maar zij krijgen die bescherming precies omdat wij een pluralistische rechtsstaat zijn die mensen niet discrimineert op grond van hun afkomst, levensbeschouwing, etniciteit, seksuele geaardheid, enz.

U kunt dus hier niet opvang en bescherming krijgen en vervolgens de fundamenteën van onze rechtsstaat onderuit willen halen.

Bij haar aantreden in 2019 wou Ursula von der Leyen een commissaris met als opdracht onze Europese manier van leven te beschermen. Onder druk werd beschermen onmiddellijk afgezwakt tot promoten. De bescherming van onze gemeenschappelijke waarden is nochtans hoogstnodig.

De preambule van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie stelt krachtig dat de Unie berust op het beginsel van de democratie en het beginsel van de rechtsstaat. Artikel 2 van het Verdrag betreffende de Europese Unie (VEU) formuleert zeer helder de waarden waarop de Europese Unie berust. Deze waarden zijn gebouwd op de grond- EU heeft geen grondwet, een gemeenschappelijke Democratie vereist vrij van algemeen enkelvoudig van de macht mo- garandeert onze kostbare fundamentele rechten en vrijheden zoals de vrijheid van meningsuiting, vrijheid van vereniging, scheiding der machten, scheiding kerk en staat en dus geen Sharia, de vrijheid van levensbeschouwing, pluralisme, de gelijkheid van vrouwen en mannen, non-discriminatie niet op grond van afkomst maar evenmin op grond van seksuele geaardheid.

... maar de grootste uitdaging is van ethische aard.

vesten van de Verlichting. De is geen staat, maar is wel rechtsorde.

eerlijke verkiezingen op basis dig stemrecht, die alterne- gelijk maken. De rechtsstaat

De EU gaat steeds verder in het afdwingen van de waarden vervat in art. 2 van het Verdrag betreffende de Europese Unie met de aanpak van illiberalisme en groeiende pleidooien voor doorgedreven regulering op het vlak van gelijkheid, vrouwenrechten, enz. Helaas blijken diezelfde waarden en normen taboe in het migratiedebat. Er is evenwel geen marge als het gaat over de principes van onze democratische pluralistische rechtsstaat. Het gaat over de sokkel die ons toelaat om in gedeeld burgerschap ook met een "verdeeld" verleden samen te leven.

Daarom pleit ik ervoor dat wie hierbinnen komt aan de grens van de EU een nieuwkomersverklaring ondertekent waarin zij of hij zich ertoe verbindt al die principes, de basis voor een gedeeld burgerschap, na te zullen leven, dit alles met een lange proefperiode vooraleer een definitieve beslissing valt over het verblijfsrecht.

Ik vrees het islamistische segregerende communautarisme dat nu al in belangrijke mate leeft in Brussel en wellicht ook in Nederland een politieke vertegenwoordiging heeft, wat nu ook duidelijk werd in een aantal Franse gemeenten waar Islamisten aan de macht kwamen. Ik wil onder geen beding afstand doen van onze vrije democratische samenleving en van onze pluralistische rechtsstaat. De waarden van de Verlichting zijn de basis voor een gedeeld burgerschap. Dit is een voorwaarde voor nieuwkomers om met een verdeeld verleden, een gedeelde toekomst op te bouwen.

Nieuwkomers moeten de scheiding van kerk en staat aanvaarden, het pluralisme omarmen en derhalve aanvaarden dat er meerdere levensbeschouwingen zijn, religieuze en niet-religieuze.

Ik citeer Khalid Benhaddou, een Vlaamse moslimtheoloog, in het Doorbraak Magazine van december 2025: "Ik zal niet ontkennen dat ook ik wel degelijk een gevaar zie in de politieke islam, die hier van uit het Midden-Oosten werd ingevoerd."

De EU is een rechtsstaat zoals gebeiteld staat in art. 2 van het Verdrag. Onze waarden moeten niet alleen gehandhaafd worden tegen een lidstaat die ze ernstig schendt, maar ook tegen wie hier opvang krijgt en deel mag uitmaken van onze samenleving, maar deze basiswaarden ernstig schendt.

Ook op dit vlak moet onze democratie weerbaarheid aan de dag leggen.

Tot besluit bij dit alles wil ik mij aansluiten bij de heer Schoof die -in zijn outline-somber is, maar ook een optimistisch mens is en besluit dat we er actief toe kunnen bijdragen dat onze democratie en onze manier van leven overeind blijven in vrijheid en democratie.

*Ik citeer daarbij aansluitend graag Luc Devoldere, de zeer erudiete voormalige hoofdredacteur van Ons Erfdeel in een interview met het weekblad Knack van 23 oktober 2002. In antwoord op de vraag welke levenshouding hij heeft zegt hij: "Opgewekt stoïcisme. **De toestand is hopeloos, maar niet ernstig.**"*

Ik dank u allen zeer.

*Geert Bourgeois
15 april 2026*

Stichting mr. J.W. Racerprijs

Dankwoord J. (Jan) Weierink, voorzitter stichting mr. J.W. Racerprijs

Dames en heren, we komen aan het eind van een prachtige avond. Aan het einde van een bijzondere avond wil ik graag onze referenten, de heer Schoof en de heer Bourgeois, hartelijk dankzeggen voor hun waardevolle, maar vooral ook inspirerende bijdrage vanavond in onze tweede mr. J.B. Racerlezing, Weerbare Democratie. Ook een bijzonder woord van dank aan onze discussieleider, de heer Frans Jozef van der Vaart, voor zijn zorgvuldige, maar ook verbindende leiding van de gesprekken.

Daarnaast dank aan het bestuur van de stichting mr. J.W. Racerprijs en alle anderen die deze bijzondere avond mogelijk hebben gemaakt. Wij hopen dat deze lezing u nieuwe inzichten heeft gegeven en geboden om na te denken over een mede uitvoering aan de weerbaarheid van onze kostbare democratische rechtsorde, zoals onze geachte referenten hebben aangegeven. En tot slot mag ik beide heren, als dank voor hun bijdrage vanavond, een klein typisch Twents presentje aanbieden.

Dat u zal herinneren aan deze bijzondere Racerlezing. Het is een Twents gevelteken waarvan de historie moeilijk valt te achterhalen. De verschillende vormgevingen van de geveltekens worden veroorzaakt door geloofsinvloeden en overheersingen door volken als de Germanen, de Saxen en de Franken, die de weerbare democratie toen nog niet kenden.

Maar zij gebruikten het gevelteken voor hun weerbaarheid, om onheil af te weren en geluk en voorspoed bij de goden af te dwingen. Ik dank u allen heel hartelijk, voordat ik ook niet vergeet Frans Josef hartelijk te danken voor zijn leiding hier tijdens deze discussies. Nogmaals dank aan allen.

Ik wens u namens het bestuur voor straks een goede thuisreis en voor nu een fijne voortzetting van deze avond.
Tot ziens bij een volgende lezing hier in deze Hofkerk.

*Jan Weierink,
voorzitter stichting mr. J.W. Racerprijs*

SAMENSTELLERS:

Bestuur stichting mr. J.W. Racerprijs.

voorzitter; **Jan Weierink.**

secretaris/penningmeester; **Michiel Bloemen**

bestuurslid; **Alwy Semmekrot**

bestuurslid; **Jan Mistratie Haarhuis**

bestuurslid; **Jos Ikink**

bestuurslid; **Albertjan Peters**

Teksten:

Drs. Dick Schoof;

voormalig Minister-president van Nederland

Gert Bourgeois LLM,

voormalig Minister-president van Vlaanderen

Mr. dr. Frans-Jozef van der Vaart,

dagvoorzitter

15 april 2026

Locatie:

Marktstraat 15, 7571 ED Oldenzaal

voor meer informatie kijk op onze website:

www.societeit-oldenzaal.nl/mr--j--racerlezingen/

Stichting mr. J.W. Racerprijs

In 2016 hebben de Vereniging de Groote Sociëteit en de St. J.W. Racer Huis de mr. J.W. Racerprijs ingesteld. In 2019 werd deze prijs voor de tweede maal uitgereikt. De leden van de Vereniging de Groote Sociëteit hebben op 17 maart 2022 in de ALV. besloten een aparte stichting in het leven te roepen en op 7 juni 2022 is de stichting mr. J.W. Racerprijs opgericht. Deze stichting heeft als doel het onderhouden en uitdragen van het gedachtegoed van mr. J.W. Racer en elke drie jaar de mr. J.W. Racerprijs toe te kennen en uit te reiken.

DE MR. J.W. RACERPRIJS

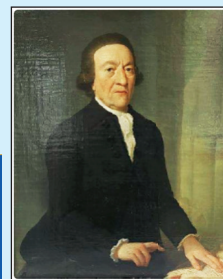
Het gedachtegoed van J.W. Racer verdient het om blijvend onder de aandacht gebracht te worden. Niet alleen met het behouden van zijn voormalig woonhuis en met een standbeeld, maar ook met het instellen van de mr. J.W. Racerprijs.

Racer was niet alleen verdediger van de belangen van de minder bedeeden, hij hechtte ook waarde aan de zorgvuldige vastlegging van historisch relevante documenten en beelden.

Zo verbinden we het verleden via het heden met de toekomst. De verhalen van Twente zijn de moeite waard om opgetekend en verteld te blijven worden. Zoals mr. J.W. Racer dat ook deed.

Sinds 2016 wordt de prijs uitgereikt aan iemand die zich als historicus, jurist of op politiek-bestuurlijk vlak verdienstelijk heeft gemaakt voor Twente. De winnaar krijgt een kleine kopie van het beeld dat van Racer in Oldenzaal staat.

Vanaf 2022, het jaar waarin de Vereniging de Groote Sociëteit haar 125-jarig bestaan viert, wordt de prijs telkens elke drie jaar uitgereikt waardoor het gedachtegoed van mr. J.W. Racer meer bekend wordt.

De stichting mr. J.W. Racerprijs en haar activiteiten.

Jan Willem Racer (1736-1816) was een belangwekkende denker over en ontwikkelaar van regelgeving in een revolutionaire periode van onze geschiedenis. Een periode waarin de basis werd gelegd voor de democratie zoals wij die nu kennen. Hij was burgemeester en Statenlid.

Hij presteerde dat naast een zeer drukke praktijk als advocaat gedurende 57 jaar. Daarbij verdedigde hij zeer uiteenlopende partijen.

Zijn bestuurlijk-politieke strevingen waren gebaseerd op zienswijzen die hun oorsprong vonden in de Verlichting. De machtigen moesten kritisch worden beoordeeld, de gewone man beschermd. Er moest een nieuwe verhouding worden gezocht tussen burger en staatsmacht (of daarvan afgeleide regionale en lokale machthebbers). Hij deed dat op basis van gedegen onderzoek. Zo was hij niet alleen van groot belang voor de boeren, de kleine burgers en de kleine steden in Overijssel. De drosterechten werden door zijn inspanningen afgeschaft, ijkrecht en jachtrecht werden gedemocratiseerd. Op een heel moderne manier droeg hij lokaal bij aan burgerbetrokkenheid bij het stadsbestuur van Oldenzaal via een burgercommissie. Met zijn acties en publicaties leverde hij belangrijke informatie voor de revolutionaire denker Joan Derk van der Capellen van de Pol en in diens verlengde Thorbecke. Sinds 2016 reikt de stichting daarom de mr. J.W. Racerprijs uit aan publicisten die zich hebben verdiept

in onderwerpen uit het brede gebied van regionale verhoudingen, ontwikkelingen in het recht en regionale geschiedenis.

Ook zij die op andere wijzen aan opinieontwikkeling hebben bijgedragen op de terreinen waar Racer zich bewoog, komen voor de prijs in aanmerking.

Als een belangrijke nieuwe activiteit organiseert de stichting sinds 2024 de **mr. J.W. Racerlezing**. Een spreker wordt uitgenodigd om tegen de achtergrond van het gedachtengoed van Racer zicht te bieden op huidige bestuurlijke en maatschappelijke vraagstukken in relatie tot onze democratie.

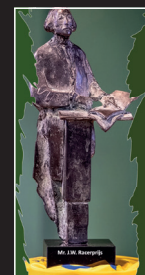
Onder het motto:

Weerbare Democratie.

Daar is alle aanleiding toe in een steeds complexere wereld met moeilijk af te remmen effecten van individualisering en marktwerking, polarisatie en groeiende weerstand tegen overheids-handelen.

Op 9 oktober 2024 sprak **Dick Berlijn**, oud-commandant der Strijdkrachten, de eerste lezing uit. Als co-referent trad op mr. dr. **Willeke Slingerland** lector Weerbare Democratie aan de Saxion Hogeschool.

Op 15 april 2026 spraken drs. **Dick Schoof**, voormalig Minister-president van Nederland en als co-referent trad op **Geert Bourgeois**, LLM voormalig Minister-president van Vlaanderen.

Stichting mr. J.W. Racerprijs

MR. JAN WILLEM RACER
1736 - 1816

Stichting mr. J.W. Racerprijs
Marktstraat 15,
7571 ED Oldenzaal

voor meer informatie
kijk op onze website:
www.societeit-oldenzaal.nl